

## Urve b. ez-Zübeyr ve Kütüb-i Tis'a'daki Rivayetleri<sup>1</sup>

Fikret ÖZÇELİK\*

### Urwah Ibn Zubayr and His Narrations in the al-Kutub at-Tis'a

**Citation/©:** Özçelik, Fikret, Urwah Ibn Zubayr and His Narrations in the al-Kutub at-Tis'a, Artuklu Akademi, 2015/2 (2), 29-47.

**Abstract:** Urwah Ibn Zubayr who lived between 23/643 and 94/714 was one of the well known Seven Fuqaha of Medina and also he was a student of Aisha and the teacher of Ibn Shihab az-Zuhri. Urwah Ibn Zubayr who has many narrations in the Kutub at-Tis'a (The Nine Books) has taken his most of narrations from Aisha. Additionally, being a nephew of Aisha, gave him the oppurtunity of collecting some exclusive hadiths that were a source of the prophet Muhammad's private life.

**Keywords:** Urwah Ibn Zubayr, Seven Fuqaha of Medina, Narration, al-Kutub at-Tis'a.



**Atıf/©:** Özçelik, Fikret, Urve b. ez-Zübeyr ve Kütüb-i Tis'a'daki Rivayetleri, Artuklu Akademi, 2015/2 (2), 29-47.

**Öz:** Medine'nin meşhur "Fukaha-i Seb'a" sı arasında yer alan Urve b. ez-Zübeyr, 23/643 ile 94/714 yılları arasında yaşamış ve Hz. Aişe'ye talebelik, İbn Şihâb ez-Zühri'ye ise hocalık yapmıştır. Kütüb-i Tis'a'da rivayetlerine en çok rastlananlar arasında yer alan Urve b. ez-Zübeyr, rivayetlerinin çoğunu Hz. Aişe'den nakletmiştir. Ayrıca Hz. Âişe'nin yeğeni olması hasebiyle, birçok kişinin ulaşamadığı hadislere ulaşmış ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in özel hayatı ile ilgili birçok malumata kaynaklık etmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Urve b. ez-Zübeyr, Medine'nin Yedi Fakihi, Rivayet, Kütüb-i Tis'a.

<sup>1</sup> Bu makale, *Urve b. ez-Zübeyr ve Hadis İlmindeki Yeri* adlı yüksek lisans tezimizden bazı değişiklikler yapılarak hazırlanmıştır.

\* Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, İlahiyat Bilimleri Fakültesi, Hadis ABD, ozcelik.21@hotmail.com.

## Giriş

İslam kültürünün ikinci kaynağı konumunda olan sünnet ve hadislerin doğru anlaşılmasının, geçmişte olduğu gibi günümüzde de ehemmiyetini koruyan bir konu olduğu bilinmektedir. Nitekim bu önem, konuyla ilgili yazılan eserler ve düzenlenen bilimsel toplantılardan da anlaşılmaktadır.<sup>2</sup> İslam'ın ikinci temel kaynağı kabul edilen hadislerin, râviler aracılığıyla nakledilip eserlere geçtiği herkesçe bilinmektedir. Dolayısıyla râvilerin tanınması ve kendilerinden nakledilen rivayetlerin bu duruma göre kategorize edilmesinin, sünnetin doğru anlaşılmasına büyük bir katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır. Bu anlamda özellikle vahyin nüzulüne ve sünnetin pratiğine tanıklık eden sahâbe ve onlardan sonra gelen tâbiûn neslinin ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu kabul edilmektedir.

Bu bağlamda tâbiûn neslinin en önemli şahsiyetlerinden olan Urve b. ez-Zübeyr'in tanıtılmasının ve kendisinden nakledilen rivayetlerin ortaya konulmasının bu amaca hizmet edeceği düşünülmektedir. Zira Urve b. ez-Zübeyr'in Hz. Aişe'nin yeğeni olması, Fukaha-i Seb'a'nın içerisinde yer alması ve hadislerin yazıya geçirilmesinde büyük bir paya sahip olan İbn Şihâb ez-Zührî'ye hocalık etmesi, kendisinin tanıtılmasını daha da önemli kılmaktadır.

Biz de bu çalışmamızda, hadis ilminde çok önemli bir yeri olan bu büyük şahsiyetin, öncelikle hayatına dair bazı bilgiler verecek, yaşadığı çevre ve ilmi kişiliğinin oluşmasında etkili olan faktörler üzerinde duracağız. Akabinde ise onun hadis ilmindeki yeri ve önemini tespit etmek amacıyla *Kütüb-i Tis'a*'daki rivayetlerine dair sayısal bilgiler verecek ve bu rivayetleri genel olarak değerlendireceğiz. Ayrıca ondan gelen rivayetlerle Fukaha-i Seb'a'dan olan diğer fakihlerin rivayetlerini sayısal açıdan mukayese edeceğiz.

### 1. Hayatı

#### 1.1. Nesebi, Doğumu ve Ailesi

Künyesi Ebu Abdillah olan Urve'nin nesebi Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzza b. Kusayy b. Kilab el-Kureşî el-Esedî el-Medenî'dir.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> Abdülğâni Abdulhalik, *Hücciyetü's-Sünne*, Dâru'l-Vefâ, İskenderiye 1897; *Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu*, İstanbul 1998.

<sup>3</sup> İbn Asâkir Ebi'l-Kâsım Ali b. el-Hasan b. Hibetillah b. Abdillah eş-Şafîi, *Târîhu Medîneti Dımeşk*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, c. XL, s. 243; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut, tsz, c. IV, s. 113; İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Dâru Beyrut, Beyrut 1957, c. V, s. 178; el-Mizzî Cemâluddin Ebi'l-Haccâc Yusuf,

Urve'nin babası hayatta iken cennetle müjdelenen on sahâbî (Aşere-i Mübeşşere)'den ez-Zübeyr b. el-Avvâmdır.<sup>4</sup>

Urve b. ez-Zübeyr, anne tarafından da köklü bir nesepten gelmektedir. Annesi, Hz. Ebu Bekir'in kızı; Ümmü Abdillâh künyesi ve "iki kemer sahibi" anlamına gelen "Zâtün-Nitâkeyn" lakabı ile meşhur olan Hz. Esmâ'dır.<sup>5</sup>

Urve b. ez-Zübeyr'in doğum tarihi ile ilgili olarak kaynaklarda hicri 22, 23, 26 ve 29 gibi farklı tarihler zikredilmektedir.<sup>6</sup> Ayrıca ez-Zührî'den gelen şu rivayet bu ihtilafı daha da derinleştirmektedir: "Çocukluğumda ikinci namazından sonra iki rekât namaz kıldım, namazdan sonra Hz. Ömer'i gördüm, onu görünce kaçtım. Nitekim Hz. Ömer beni huzuruna çağırdı ve saçımı tutarak: "İkinci namazından sonra namaz kılma." dedi. Bunun üzerine ben de bir daha kılmayacağımı kendisine ifade ettim."<sup>7</sup>

el-Mizzî bu rivayeti naklettikten sonra, söz konusu nakilde bir yanılmanın olduğunu belirtmektedir: "Rivayette geçen kişi Urve b. ez-Zübeyr değil, Abdullâh b. ez-Zübeyr olması gerekmektedir. Zira Abdullâh b. ez-Zübeyr'in, Hz. Ömer zamanında çocuk olduğu bilinmektedir. Öyleyse Abdullâh b. ez-Zübeyr'in ismi bazı râviler tarafından düşürülüp yerine Urve b. ez-Zübeyr'in ismi zikredilmektedir."<sup>8</sup> ez-Zehebî de bu rivayete ilgili şöyle demektedir: "Bu rivayetin, râvileri sika olmakla beraber münker olduğu anlaşılmaktadır."<sup>9</sup> Zira Urve'nin doğumu göz önünde bulundurulduğunda,

*TeHzîbu'l-Kemâl fî Esmâ'i'r-Ricâl*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1992, c. XX, s. 11-12; eş-Şeyh, Abdussetâr, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 1997, c. IV, s. 186.

<sup>4</sup> es-Suyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, Dâru'l-Cil, Beyrut 1988, s. 252.

<sup>5</sup> İbnü'l-Esir Ebu'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-Ğâbe*, Dârü l-Hyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût 1996, c. V, s. 209. Ona "Zâtün-Nitâkeyn" lakabının verilîş sebebi kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır: Hicret günü Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Ebu Bekir'in yola çıkacakları zaman Hz. Esmâ, deriden bir torbaya azık koyup bir kırbaya su doldurmaktadır. Kapların ağızlarını bağlamak için ip bulamayınca babasının teklifi üzerine belindeki kuşağı (nitâk) çıkarıp ikiye bölmekte; bir parçasıyla azık torbasının, diğere parçasıyla da su tulumunun ağızını bağlamaktadır. Bundan son derece memnun olan Hz. Peygamber (s.a.s) ona: "Allah bu kuşağının karşılığında cennette sana iki kuşak versin." diye iltifat etmektedir. Bunun üzerine Hz. Esmâ "Zâtün-Nitâkeyn" (iki kemer) lakabını almaktadır. Başka bir rivayete göre, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in hicret esnasında üç gün saklandıkları Sevr Mağarası'na Hz. Esmâ geceleri yemek taşımaktadır. Üçüncü gün hicret yolcuları, mağarayı terk edip Medîne'ye doğru yola çıkacakları sırada azık torbasının ağızını bağlayacağı ipi evde unuttuğunu anlayan Hz. Esmâ, kuşağını ikiye bölerek kapların ağızını bağlamakta ve bundan dolayı bu lakapla anılmaktadır. İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. XL, s. 239.

<sup>6</sup> V. Vacca, "Urve b. ez-Zübeyr", *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1986, c. XIII, s. 66.

<sup>7</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 219.

<sup>8</sup> el-Mizzî, *TeHzîbu'l-Kemâl fî Esmâ'i'r-Ricâl*, c. XX, s. 23.

<sup>9</sup> ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1407, c. VI, s. 425; "Munker":1. Zayıf râvînin, kendisinden daha iyi durumda olan râviye aykırı rivayet ettiği hadis. 2. Çok hata yapan, çok dalgın veya büyük günah işleyen râvînin rivayet ettiği hadistir. Bkz. Mahmut Tahhân, *Teyisîr*, Mektebetü'l-Mearîf, Riyâd 1996, s. 95. Hadis literatüründe bir râvi için birbiriyle çelişik görünen sika ve münker kavramlarına

kendisinin Hz. Ömer ile görüşmesi mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Râvilerden kaynaklanan bu hatadan dolayı ez-Zehebî bu rivayeti münker olarak değerlendirmektedir. Ayrıca bu olayın, Urve b. ez-Zübeyr ile Hz. Osman arasında meydana gelmiş olması da muhtemeldir.<sup>10</sup>

Urve'nin yeğeni olan Mus'ab b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den, Urve b. ez-Zübeyr'in Hz. Osman'ın hilafetinden altı yıl sonra doğduğu haberi nakledilmektedir. Ancak Mus'ab'ın bu sözü, tarihi gerçeklere ve Abdullah b. ez-Zübeyr'in Urve'den yirmi yaş büyük olduğunu bildiren rivayete ters düşmektedir.<sup>11</sup> Zira Hz. Osman'ın h. 23'te halife olması ve Abdullah b. ez-Zübeyr'in doğumu da h. 1. yıl olduğu düşünülürse<sup>12</sup> aralarında yirmi değil, yirmi dokuz yaş olması gerekmektedir.

Ayrıca Urve b. ez-Zübeyr'in doğumu h. 29 kabul edilip Cemel Vak'ası'nın da h. 36'da olduğu düşünülürse, Cemel Vak'ası'nın meydana geldiği esnada Urve yedi yaşındadır. Hâlbuki Urve b. ez-Zübeyr küçük olduğu için Cemel gününde savaştan geri çevrilmiştir.<sup>13</sup> Yedi yaşındaki bir çocuğun orduya alınması mümkün görünmemektedir.<sup>14</sup>

Mus'ab b. Abdullah b. ez-Zübeyr'in iddiasını çürüten bir başka delil de Buharî ve Müslim'in rivayet ettiğini göre, babasıyla beraber hac yapmış olan Urve b. ez-Zübeyr'in babasının nasıl hac yaptığına dair rivayetinde bulunmuştur. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın vefat tarihi hicri 36 olduğuna göre<sup>15</sup>, ömrünün son yılında hacca gittiği kabul edilse bile ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın hac yaptığı esnada Urve'nin yedi yaşında olması gerekmektedir. Yedi yaşındaki bir çocuğun hacda insanların gördüğü şeyleri rivayet etmesi uzak bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir.<sup>16</sup>

ez-Zehebî'nin de belirttiği gibi,<sup>17</sup> bu rivayetler içerisinde tarihi olaylara en uygun olanı, Urve b. ez-Zübeyr'in doğum tarihini Hz. Ömer'in hilafetinin son yılı olan h. 23 olarak ifade eden görüştür.<sup>18</sup> Ayrıca Cemel

bir arada rastlamak mümkündür. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-İllet ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, Dâru'l-Kabs, Riyâd 2006, c. III, s. 114.

<sup>10</sup> ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. VI, s. 437.

<sup>11</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 218.

<sup>12</sup> İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, c. IV, s. 115.

<sup>13</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. XL, s. 247.

<sup>14</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 218.

<sup>15</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, c. II, s. 460.

<sup>16</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 219.

<sup>17</sup> ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. VI, s. 422.

<sup>18</sup> el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, c. XX, s. 22.

Vak'ası (h. 36) meydana geldiğinde Urve'nin yaşının on üç olduğu görüşü de bunu desteklemektedir.<sup>19</sup>

Urve b. ez-Zübeyr'in; Fâhite binti el-Esved b. Ebi'l-Buhterî, Ümmü Yahya binti el-Hakem b. Ebi'l-Âs, Esmâ binti Seleme b. Ömer b. Ebî Seleme, Sevde binti Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb isimli hür kadınların yanı sıra, Vâsile ve Ümmü Veled adındaki cariyeler ile evlendiğine dair rivayetler bulunmaktadır.<sup>20</sup>

Urve b. ez-Zübeyr'in yukarıda adı geçen eşlerinden on erkek ve sekiz kız olmak üzere toplam on sekiz çocuğu dünyaya gelmiştir. Bu çocuklar: Fâhite binti el-Esved b. el-Buhterî'den Abdullâh, Ömer, el-Esved, Ümmü Külsûm, Âişe ve Ümmü Ömer; Ümmü Yahya binti el-Hakem'den Yahya, Muhammed, Osman, Ebu Bekr, Âişe ve Hatice; Ümmü Veled'den Hişâm ve Safiye; Esmâ binti Seleme'den Ubeydullâh; Vâsile'den Musab ve Ümmü Yahya; Sevde binti Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb'dan Esmâ'dır.<sup>21</sup>

## 1.2. Ölümü

Urve b. ez-Zübeyr'in vefat tarihi ile ilgili farklı rivayetler nakledilmektedir. Öyle ki, ilk zikredilen tarihle son zikredilen tarih arasında on yıllık bir zaman farkı olduğu görülmektedir. Nitekim vefat tarihi olarak: h. 91/709, h. 92/710,<sup>22</sup> h. 93/711,<sup>23</sup> h. 94/712,<sup>24</sup> h. 95/713,<sup>25</sup> h. 99/717, h. 100/718,<sup>26</sup> h. 101/719<sup>27</sup> tarihleri zikredilmektedir. Ancak, bu tarihlerin içerisinde en meşhuru h. 94 yılı olarak kabul edilmektedir.<sup>28</sup> Zira Urve'nin, Velîd'e yaptığı ziyaretin, onun hilafetinin başında olduğu bilinmektedir. Velîd b. Abdilmelik h. 86/705 yılında idareye geçtiğine göre, Urve b. ez-Zübeyr'in bu tarihten sekiz yıl sonra vefat etmesi, verilen rakamların içerisinde en uygunun h. 94 yılı olduğu anlaşılmaktadır.<sup>29</sup> İbn Kesîr, farklı yılları zikrederek meşhur olanın h. 94 yılı olduğunu belirtmektedir.<sup>30</sup> Vefat

<sup>19</sup> ez-Zehabi, *Târîhu'l-İslâm*, c. IV, s. 423.

<sup>20</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 216.

<sup>21</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. V, s. 178.

<sup>22</sup> Ebû'l-Hasan Ali b. el-Medîni, *İlelî'l-Hadis*, Dâru İbni'l-Cevzi, Riyâd 2006, s. 133.

<sup>23</sup> İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem, *Muhtasarü Târîhi Dimeşk*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1988, c. XVII, s. 24.

<sup>24</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. V, s. 182; ez-Zehabi, *Târîhu'l-İslâm*, c. IV, s. 434; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâ'ir-Ricâl*, c. XX, s. 24.

<sup>25</sup> İbn Hacer, *et-Tehzîb*, c. IV, s. 115.

<sup>26</sup> el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâ'ir-Ricâl*, c. XX, s. 24.

<sup>27</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. XL, s. 286.

<sup>28</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 220.

<sup>29</sup> Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) A.Ü.S.B.E., Ankara 2006, s. 150.

<sup>30</sup> İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebü'l-Maârif, Beyrut, 1966, c. IX, s. 103.

yaşı olarak da altmış yedi ve yetmiş yedi gibi farklı sayılar söylenmektedir.<sup>31</sup> Eğer ölüm yılı meşhur görüş olan doksan dört yılı alırsa yetmiş bir yaşında vefat ettiği bilgisine ulaşılmaktadır.<sup>32</sup>

Urve b. ez-Zübeyr'in vefat ettiği yıla, birçok fakihin de bu yılda vefat etmesinden dolayı "fakihler yılı" denilmektedir.<sup>33</sup> Urve b. ez-Zübeyr, Rebze tarafında yer alan Medîne'den dört gecelik mesafede hurmalıklar ve suyun olduğu el-Furu bölgesindeki Mecah arazisine defnedilmiştir.<sup>34</sup>

## 2. Kişiliği

### 2.1. Şahsiyeti

Kaynaklarda, Urve b. ez-Zübeyr'in ibadetlerine düşkün ve takva sahibi bir kişi olduğu sıkça vurgulanan konuların başında gelmektedir. İbn Şavzeb'in rivayetine göre Urve b. ez-Zübeyr, her gün Kur'ân'ın dörtte birini Mushaf'a bakarak okumayı, geceleyin de onunla namaz kılmayı kendine vird edinmiştir.<sup>35</sup> Urve b. ez-Zübeyr bu geleneğini, ayağı kesildiği gece hariç, hiç terk etmediği belirtilmektedir.<sup>36</sup>

Urve b. ez-Zübeyr'in hayatında temayüz eden ibadetlerin içerisinde oruç da yer almaktadır. Nitekim oğlu Hişâm'ın rivayetine göre babası, Ramazan ve Kurban bayramının dışında kalan günleri oruç tutarak geçirmiştir.<sup>37</sup> Yine oğlu Hişâm'dan şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Biz, babamızla beraber yolculuğa çıkardık. O oruç tutardı, biz ise tutmazdık. Ancak oruç tutmamızı da emretmezdi."<sup>38</sup> Urve b. ez-Zübeyr oruçlu iken vefat etmiş ve etrafındakilerin bütün telkinlerine rağmen orucunu bozmadan ruhunu teslim etmiştir.<sup>39</sup>

Urve, ilimle mücehhez, ahlâk ve fazilet sahibi, hâl ehli olan bir kişiydi.<sup>40</sup> Toplum ve devlet nazarında önemli bir konuma sahiptir. Nitekim Velid b. Abdulmelik halife olunca ziyaretine gitmiştir. Onun ziyaret sebebi muhtemelen, Velid'in, aralarında Urve'nin de bulunduğu on fakihi

<sup>31</sup> el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, c. XX, s. 24.

<sup>32</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 221.

<sup>33</sup> İbn Manzûr, *Muhtasarü Târîhi Dimeşk*, c. XVII, s. 24.

<sup>34</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. XL, s. 284.

<sup>35</sup> İbn Manzûr, *Muhtasarü Târîhi Dimeşk*, c. XVII, s. 10.

<sup>36</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 189.

<sup>37</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. V, s. 180.

<sup>38</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 188.

<sup>39</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. XL, s. 266.

<sup>40</sup> Halil Sarı, *Fukahâ-i Seb'a ve Hadisteki Yeri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), U. Ü. S. B. E., Bursa 1996, s. 16.

çağırarak onlara idarede söz hakkı tanıdığını belirtmek istemesiydi.<sup>41</sup> Urve ilmî kimliğinin yanında, iyiliği emretmek-kötülükten sakındırmak görevinden de geri kalmıyordu. Nitekim Hişâm b. Urve, babasının bir kişiyi iyilik yaparken gördüğünde, “İyi bil ki o iyiliğin yanında kardeşleri de vardır”; bir kişiyi de kötülük yaparken gördüğünde, “İyi bil ki onun yanında o kötülüğün kardeşleri de vardır. İyilik de kötülük de kardeşlerine götürür.”<sup>42</sup> dediğini naklederdi. Ayrıca Urve, insanları özellikle sünnete bağlı kalmaları hususunda teşvik ederdi.<sup>43</sup>

Urve, aynı zamanda çok cömert birisiydi. Kuraklık ve kıtlık günlerinde bahçesindeki sebze ve meyveler olgunlaştığı zaman çevre duvarından bir gedik açar, insanlar da onun bahçesine girer, sebze ve meyvelerden yer, ayrıca evlerine de götürürlerdi. Bahçesine her gidişinde şu ayeti okurdu: “وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنَّ تَرَنَ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا” “Bahçene girdiğinde: Maşaallah! Kuvvet yalnız Allah’ındır, deseydin ya!” (el-Kehf, 39).<sup>44</sup> Ayrıca Urve’nin, Medîne’de suyu çok tatlı olan ve “بئر عروة – Urve’nin Kuyusu” diye anılan bir kuyusu vardı.<sup>45</sup> Herkes onu hayırla yâd ederdi.<sup>46</sup>

Urve’nin hayatında öne çıkan diğer biz özellik de olaylara karşı vakar ve sabırlı olmasıdır. Ayağının kesilmesi olayı bunun apaçık örneğidir. Olay şu şekilde cereyan etmiştir: Urve bir gün Velid b. Abdulmelik’in yanına giderken yolculuk esnasında Urve’nin ayağında bir yara meydana gelir. Velid, yaraya bakar ve ayağının kesilmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Velid’in doktorları Urve’nin ayağına bakar ve ayağının kesilmemesi durumunda yaranın ölümüne neden olacağını belirtirler. Doktorların, ayağının kesilmesi esnasında acı duymaması için alkol gibi uyuşturucu bir madde almasını belirtmelerine karşın Urve; “Allah’a inanan bir kimsenin, aklı gideren bir nesneyi içip Rabb’ini tanıyamaz hale gelmesini kabul etmiyorum.” diyerek bu teklifi geri çevirir. Ayrıca ayağı kesildiğinde oruçlu olduğu halde yüzünü ekşitmemiş ve hareket etmeden sabretmiştir. Doktorlar ayağını kesip ellerine aldıklarında o, ayağına şöyle seslenmiştir:

<sup>41</sup> Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 148.

<sup>42</sup> Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah el-Esbehâni, *Ma’rifetu’s-Sahâbe*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2002, c. II, s. 177.

<sup>43</sup> eş-Şeyh, *A’lâmu’l-Huffâz ve’l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 187.

<sup>44</sup> Ebû Nuaym, *Ma’rifetu’s-Sahâbe*, c. II, s. 180.

<sup>45</sup> eş-Şeyh, *A’lâmu’l-Huffâz ve’l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 190

<sup>46</sup> el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, c. XX, s. 21.



“Ey ayağım! Şunu iyi bilesin ki, ben seninle asla bir haram işlemek için yürümedim, yine seninle hiçbir kötülük yapmaya gitmedim.”<sup>47</sup>

Urve'nin tevekkülü ile ilgili olarak anlatılan şu olay da dikkat çekmektedir: “Velid'i ziyaret ettiği esnada, en çok sevdiği oğlu Muhammed, halifenin atlarını izlerken atların arasına düşer ve bir atın darbesiyle ölür. Bu olayı işiten Urve, hiçbir şey söylemez ve her hangi bir tepki de vermez. Sabır ve tevekkül timsali bu şahsiyet Medîne'ye döndüğünde ise: ‘Ey Allah'ım! Benim dört direğim vardı, sen bunlardan birini aldın, üçünü bana bıraktın, sana hamd olsun. Ey Allah'ım! Benim dört oğlum vardı, birini aldın, üçünü bana bıraktın, sana hamd olsun.’ diyerek örnek bir tavır sergilemiştir.”<sup>48</sup>

Bütün bu rivayetler göz önünde bulundurulduğunda, Urve'nin ilmiyle amel eden, bela ve musibetlere karşı sabır ve tevekkülde ödün vermeyen bir kişiliğe sahip olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

## 2.2. İlmî Kişiliği

Urve b. ez-Zübeyr dünyaya gözünü açtığında kendisini bir ilim yuvasında bulmuştur. O, ilerleyen yıllarda kaderin kendisi için takdir ettiği bu imkânın hakkını verecek, iradesiyle katıldığı bu ilim kervanında, aranan ve görüşlerine başvurulana birisi olacaktır.<sup>49</sup>

Kaynaklara bakıldığında zaman Urve'nin gençlik yıllarından itibaren ilim istediği ve ilim elde etmek için çalıştığı görülmektedir. Nitekim Abdurrahman b. Ebî ez-Zinâd'dan şöyle bir rivayet nakledilmektedir: “el-Hicr'de, Mus'ab b. ez-Zübeyr, Urve b. ez-Zübeyr, Abdullah b. ez-Zübeyr ve Abdullah b. Ömer bir araya geldi ve herkes hayattaki en büyük arzusunu söyledi. Abdullah b. ez-Zübeyr: “Ben hilafeti istiyorum.” dedi. Urve: “Ben, insanların benden alacağı faydalı bir ilim istiyorum.” dedi. Musab: “Ben, Irâk'ın emirliği ve Âişe binti Talha ile Sükeyne binti el-Hüseyn ile evlenmek istiyorum.” dedi. Abdullah b. Ömer ise: “Ben, Allah'ın beni bağışlamasını istiyorum.” dedi. Hadisin râvisi devamında şöyle demektedir: “Hepsi, istediklerine kavuştular. Belki Abdullah b. Ömer de Allah'ın bağışlanmasına nail olup istediğine kavuşmuştur.”<sup>50</sup>

<sup>47</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. XL, s. 261; Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c. II, s. 178.

<sup>48</sup> Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, c. II, s. 179.

<sup>49</sup> Reşit Haylamaz, *Fz. Âişe*, Işık Yayınları, İzmir 2009, s. 422.

<sup>50</sup> İbn Manzûr, *Muhtasarü Târîhi Dimeşk*, c. XVII, s. 12.



İnsanların, Urve b. ez-Zübeyr'in etrafında toplanıp ilminden istifade ettiği bilinmektedir.<sup>51</sup> Sahâbe ve tâbiûn bile ona soru sormaktadır.<sup>52</sup> Nitekim Abdurrahman b. Humeyd b. Abdurrahman'dan şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Bir gün babamla beraber mescide gittim. İnsanların bir adamın etrafında toplandığını gördüm. Bunun üzerine babam, adamın kim olduğuna bakmamı istedi. Ben de baktım ve şaşkınlık içerisinde onun Urve b. ez-Zübeyr olduğunu haber verdim. Babam bu şaşkınlığımı görünce bana şöyle dedi: "Yavrum! Hayret etme. Allah'a yemin olsun ki Rasûlullah'ın ashâbının ona soru sorduğunu görmüşüm."<sup>53</sup>

Urve b. ez-Zübeyr, yoğunluğuna rağmen ailesini ihmal etmeyip onlara ilim öğrenmeyi tavsiye eder; gündüz vakti diğer insanlarla meşgul olduğu için çocuklarından gece vaktinde yanına gelip ilim öğrenmelerini isterdi.<sup>54</sup> Çocuklarına verdiği tavsiyelerden birisi: "Yavrularım! Biz, evvelce toplumun küçükleriydik ama bugün toplumun büyükleri olduk. Şüphesiz sizler de bugün toplumun küçüklerisiniz ama gün gelecek toplumun büyükleri olacaksınız. Öyleyse ilim öğrenin, çünkü insanlar size muhtaç olacak. Allah'a yemin olsun, insanlar bana o kadar soru soruyorlar ki birçoğunu unutuyorum."<sup>55</sup> Diğer bir tavsiyesi de: "Yavrularım! Gelin benden ilim öğrenin. Zira âlimin ilminden bazen en çok ailesi uzak kalıyor. Bana göre kişinin en zor durumu, dini konusunda kendisine bir şey sorulduğunda cevap verememesidir."<sup>56</sup>

Urve, sadece ailesini değil, diğer insanları da ilme teşvik ederdi. Nitekim Süfyân b. Uyeyne'den o da Mamer b. Dinâr'dan şöyle rivayet etmekteydi: "Urve, bizi öğrenmeye teşvik eder ve yanına gidip kendisinden ilim almamızı isterdi."<sup>57</sup>

Rivayetlerden de anlaşıldığı üzere Urve b. ez-Zübeyr'in, o dönemde ilim merkezi olan Medîne'de yaşamayı fırsat bilerek, başta Hz. Âişe olmak üzere diğer sahâbelerden ilim öğrenme konusunda üstün bir gayret göstermiş; başta hadis olmak üzere fıkıh ve siyerde görüşüne başvurulmuş bir şahsiyet olmuştur.

<sup>51</sup> İbn Manzûr, *Muhtasarü Târîhi Dımeşk*, c. XVII, s. 9.

<sup>52</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 210.

<sup>53</sup> ez-Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, c. IV, s. 425.

<sup>54</sup> Ebû Yûsuf Yakub b. Süfyan el-Fesevî, *el-Ma'rifetu ve't-Târîh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999, c. I, s. 304.

<sup>55</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımeşk*, c. XL, s. 254.

<sup>56</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 211.

<sup>57</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 211.

Bu noktada sadece ilim almakla yetinmemiş, aldığı ilmi ailesine ve diğer insanlara aktarma hususunda da oldukça hassas davranmıştır.

### 2.3. Hadis Aldığı Kişiler

Urve b. ez-Zübeyr, büyük tabiünden olup ikinci tabaka içerisinde yer almaktadır.<sup>58</sup> Dolayısıyla hadis aldığı kişilerin büyük bir kısmı sahâbeden oluşmaktadır. Bunların başında Urve b. ez-Zübeyr'in yetiştirilmesinde büyük etkisi olan Hz. Aişe, babası ez-Zübeyr b. el-Avvam, annesi Esmâ binti Ebî Bekir ve Kardeşi Abdullah b. ez-Zübeyr gelmektedir. Diğerlerini ise şöyle zikretmek mümkündür: Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Ebû Hüreyre, Zeyd b. Sâbit, el-Muğîre b. Şu'be, Üsâme b. Zeyd, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Ebû Humeyd es-Saidî, Abdullah b. el-Erkâm, Amr b. el-Âs, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Muâviye b. Ebî Süfyan, el-Misver b. Mahreme, Amr b. Ebî Seleme, Abdullah b. Cafer, Abdullah b. Zem'a, Hakîm b. Hizam, Kays b. Sa'd b. Ubâde, Osman b. Talha, Mervân b. el-Hakem, Hüseyin b. Ali, Beşir b. Ebî Mes'ud, Abdurrahman b. Abdulkârî, Yahya b. Abdurrahman b. Hatîb, Zeyd b. Sâbit, Ümmü Hâni binti Ebî Talib, Zeynep binti Ebî Seleme, Numân b. Beşîr, Eslemîler'in mevâlisi Cühman, Fatma binti Kays, Ümmü Seleme, Ali b. Ebî Talib, Sehl b. Ebî Sehme, Abdullah b. Hasme es-Sakafî, Câbir ve Hasan b. Ali.<sup>59</sup>

### 2.4. Urve'den Hadis Rivayet Edenler

Başta hadislerin tedvininde büyük bir pay sahibi olan ve Urve b. ez-Zübeyr'den çok hadis rivayet eden İbn Şihâb ez-Zühri<sup>60</sup> ile hadis ilminde önemli bir yer tutan ve Urve'nin birçok rivayetin kaynaklara geçmesine vesile olan oğlu Hişâm olmak üzere; Oğulları Osman, Yahya, ve Muhammed, Sahrân b. Süleym, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Ali b. Zeyd b. Cüd'ân, Süleyman Yesâr, Yezid b. Hüseyfe, Bekr b. Sevâde, Temîm b. Seleme, Cafer es-Sâdık, Câfer b. Mus'ab, Habîb b. Ebî Sabit, Urve'nin mevlası Habîb, Afrika'nın kadısı Halit b. Ebî İmrân, Dâvud b. Mudrik, ez-Zübrikan b. Amr b. Ümeyye, Urve'nin mevâlisi Zümeyl, Sa'd b. İbrahim, Said b. Süleyman b. Abdillah, Ömer b. Abdülaziz, Âta b. Ebî Rabah Velid b.

<sup>58</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. XL, s. 240.

<sup>59</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. XL, s. 238-234; ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV, 421; eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 203-204; İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, c. V, s. 179.

<sup>60</sup> V. Vacca, "Urve b. ez-Zübeyr", c. XIII, s. 66.

Ebî Velid Şeybel-Hudrî, Salih b. Hassan, Salih b. Keysân, Safvân b. Selim ve Âsım b. Ömer Urve b. ez-Zübeyr'den hadis rivayet etmiştir.<sup>61</sup>

### 3. Urve b. ez-Zübeyr'in Tarihiyle Gelen Hadisler

#### 3.1. Hadislerin Sayısı

Urve b. ez-Zübeyr'in rivayetlerini, başta *Kütüb-i Tis'a* olmak üzere birçok hadis kitabında bulmak mümkündür. Ancak bu çalışmada sadece *Kütüb-i Tis'a*'daki hadisler söz konusu edilecektir. *Kütüb-i Tis'a*'da Urve'ye ait toplam 2707 rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden 285'i mevkûf, 84'ü maktû ve 39 tanesi mürseldir. Urve'nin, bu rivayetlerinin çoğunu Hz. Âişe'den aldığı bilinmektedir. Nitekim Urve'nin rivayetleri incelendiğinde 2707 rivayet-inden 1814'ü Hz. Âişe'den rivayet edildiği görülmektedir.

#### 3.2. Kütüb-i Tis'a'daki Dağılımı

##### 3.2.1. Buhârî'nin Sahîh'i

Urve'nin rivayetlerini içeren eserlerinin başında Buhârî'nin *Sahîh'i* gelmektedir. Buhârî'nin bu eserinde Urve'ye ait toplam 589 nakil bulunmaktadır. Bu rivayetlerden 104'ü Buhârî ve Müslim'in üzerine ittifak etmektedir. Ayrıca adı geçen eserde 93 mevkûf, 24 maktû ve 8 mürsel hadis bulunmaktadır.

Buhârî'nin *Sahîh'i*nde yer alan Urve'nin rivayetleri incelendiğinde büyük bir kısmının Hz. Âişe'den rivayet edildiği görülmektedir. Nitekim Urve'nin 589 rivayetinden 403'ü, Hz. Âişe'den nakledilmektedir. Bu da Urve'nin, Hz. Âişe'nin yeğeni olması hasebiyle kendisiyle rahat bir şekilde görüşmesi ve ondan hadis rivayetini kolaylaştırdığı bilinmektedir.

Buhârî'nin *Sahîh'i*nde yer alan Urve'nin bazı mürsel rivayetlerinin, hem Buhârî'nin *Sahîh'i*nde hem de başka kaynaklarda merfu' olarak geldiği görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mekke'nin fethinde Mekke'ye girişi ile ilgili Urve'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Hz. Peygamber (s.a.s.), fetih (Mekke'nin) yılında Mekke'nin en yüksek yeri olan "Kida" denilen yerden Mekke'ye girdi."<sup>62</sup> Urve, bu hadisi mürsel olarak rivayet etmektedir. Aynı olay başka bir yerde şöyle geçmektedir: "Urve, Hz. Âişe'nin kendisine şöyle haber verdiğini nakletmektedir: 'Hz. Peygamber (s.a.s.) fetih yılında Mekke'nin en yüksek yeri olan "Kida"dan Mekke'ye

<sup>61</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımeşk*, c. XL, s. 238; ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, c. IV, s. 435; eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddîsîn*, c. IV, s. 203-204.

<sup>62</sup> Muhammed b. İsmail b. İbrahim Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1987, Hac, 40.

girdi.<sup>63</sup> Bu hadis Müslim<sup>64</sup> ve Ebû Dâvud'da da<sup>65</sup> merfu' olarak geçmektedir.

Urve'nin Buhârî'nin *Sahîh*'indeki rivayetleri ile ilgili dikkat çeken diğer bir husus ise mana ile rivayetidir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kadınlardan biat alması ile ilgili Buhârî'nin eserinde Hz. Âişe'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Allah'a yemin olsun ki Hz. Peygamber (s.a.s.)'in eli hiçbir kadının eline değmemiştir. Şu kadar var ki bayanlardan biat aldığına sözlü olarak onlara şöyle derdi: (قد بايعتكن) "Sizden biat aldım."<sup>66</sup> Müslim ve Ebû Dâvud'da ise (إذهي فقد بايعتك) "Git senden biat aldım"<sup>67</sup> ifadeleri geçmektedir. Yine Hz. Âişe'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: "Bir kadın iki kızıyla beraber bir şey istemek için yanıma geldi. Yanımda sadece bir hurma bulunuyordu. Hurmayı kadına verdim. O da yemeden ikisinin arasında paylaştırdı ve çıkıp gitti. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) geldi ve durumu ona söyledim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle dedi: "Kim bu kızlar hakkında imtihan edilip, onlara iyilikte bulunursa, bu kızlar onları cehennemden korur." Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu ifadesi şu farklı lafızlarla gelmiştir:

– من ابتلي من هذه البنات بشيء كن له سترا من النار.<sup>68</sup>

– من يلي من هذه البنات شيئا فأحسن إليهن كن له سترا من النار.<sup>69</sup>

– من ابتلي من البنات بشيء فأحسن إليهن كن له سترا من النار.<sup>70</sup>

Ancak lafızlardaki bu farklılıkların Urve'den mi, yoksa diğer râvîlerden mi kaynaklandığını tespit etmek zordur.

Buhârî'nin *Sahih*'inde Urve'ye ait 9 muallak rivayet başka yerlerde muttasıl nakledilmektedir. Nitekim İbn Hacer, Buhârî'nin *Sahih*'inde yer alan muallak hadisleri *Tağlîku't-Ta'lik* adlı eserinde toplamakta ve bunların muttasıl rivayetlerini tespit etmektedir. Ayrıca İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* adlı eserinde de bu rivayetlerin farklı tariklerinden söz etmektedir.<sup>71</sup>

<sup>63</sup> Buhârî, el-Meğâzi, 47.

<sup>64</sup> Müslim Ebû'l-Huseyin b. el-Haccâc el-Kureşî, *el-Câmiu's-Sahih*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut tsz., Hac, 37, hadis no: 1258.

<sup>65</sup> Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut tsz., el-Menâsik, 45.

<sup>66</sup> Buhârî, Talak, 18.

<sup>67</sup> Müslim, el-İmâre, 21, hadis no: 1866; Ebû Dâvud, el-Harac, 1.

<sup>68</sup> Buhârî, Zekat, 9.

<sup>69</sup> Buhârî, Birr, 18.

<sup>70</sup> Müslim, Birr, 46, hadis no: 2646.

<sup>71</sup> Bkz. İbn Hacer, *Tağlîku't-Ta'lik*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Dâru Ammâr, Beyrut 1405, c. IV, s. 112; *Fethu'l-Barî*, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut 1379, c. VII, s. 243.



### 3.2.2. Müslim'in Sahih'i

Müslim'in *Sahih*'inde Urve'ye ait 355 rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden 36'sı mevkûf, 5'i maktû, 1'i mürsel diğerleri ise merfûdur. Ancak mürsel olarak gelen rivayetin, başka yerde muttasıl olarak geldiği görülmektedir.<sup>72</sup> Ayrıca Müslim'in *Sahih*'inde yer alan Urve'nin rivayetlerinin içerisinde 242 rivayetin, Hz. Âişe'den nakledildiği görülmektedir.

Müslim'in *Sahih*'inde yer alan Urve'nin rivayetlerinden mana ile rivayeti dikkat çekmektedir. Nitekim Âişe'den gelen şu rivayet bunu destele-mektedir: "Ben, tavaftan önce ihrama girdiğinde ve ihramdan çıktığında Hz. Peygamber (s.a.s.)'e koku sürerdim."<sup>73</sup> Hz. Âişe'den gelen bu rivayet, Urve ve el-Kasım b. Muhammed nakletmektedir. Urve'nin rivayeti şu şekilde gelmektedir:

- حدثنا محمد بن عباد أخبرنا سفيان عن الزهري عن عروة عن عائشة رضي الله عنها قالت طيبت رسول الله صلى الله عليه وسلم لحرمه حين أحرم ولحله قبل أن يطوف بالبيت.

el-Kasım b. Muhammed'den ise şu rivayetler nakledilmektedir:

- حدثنا عبد الله بن مسلمة بن قعنب حدثنا أفلح بن حميد عن القاسم بن محمد عن عائشة رضي الله عنها زوج النبي صلى الله عليه وسلم قالت طيبت رسول الله صلى الله عليه وسلم بيدي لحرمه حين أحرم ولحله حين أحل قبل أن يطوف بالبيت

- حدثنا يحيى بن يحيى قال قرأت على مالك عن عبد الرحمن بن القاسم عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت

كنت أطيب رسول الله صلى الله عليه وسلم لإحرامه قبل أن يحرم ولحله قبل أن يطوف بالبيت

- حدثنا ابن ثمر حدثنا أبي حدثنا عبيد الله بن عمر قال سمعت القاسم عن عائشة رضي الله عنها قالت طيبت رسول الله صلى الله عليه وسلم لحله ولحرمه

- حدثني محمد بن حاتم وعبد بن حميد ( قال عبد أخبرنا وقال ابن حاتم حدثنا محمد بن بكر) أخبرنا ابن جريج أخبرني عمر بن عبد الله بن عروة أنه سمع عروة والقاسم يخبران عن عائشة رضي الله عنها قالت طيبت رسول الله صلى الله عليه وسلم بيدي بذريعة في حجة الوداع للحل والإحرام

Müslim'in *Sahih*'inde yer alan bu nakiller, aynı rivayetin farklı tarihlerinde bazı lafız farklılıkları olduğunu yani mana ile nakledildiklerini göstermektedir. Dikkat edilirse Urve ve Muhammed b. el-Kasım'dan

<sup>72</sup> Müslim, el-İmâre, 7, hadis no: 1832.

<sup>73</sup> Müslim, Hac, 7, hadis no: 1189.

nakledilen ilk iki tarihte rivayet metni “بيدي” lafzı dışında aynıdır. Üçüncüsünde mana aynıdır. Ancak son tarihte “بيدي بذرية في حجة الوداع” ziyadesi ile nakledilmektedir.

Müslim’in *Sahih*’inde yer alan Urve’nin rivayetlerinden dikkat çeken bir başka husus da bir hadisin çok farklı tariklerle gelmesidir. Nitekim Aşûra orucu ile ilgili Hz. Âişe’den şöyle bir hadis nakledilmektedir: “Kureşliler İslâm’dan önce Aşûra gününde oruç tutarlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) de tutardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) Medîne’ye hicret ettiğinde hem kendisi tuttu hem de tutulmasını emretti. Ancak Ramazan orucu farz olunca Hz. Peygamber (s.a.s.): “İsteyen tutsun isteyen tutmasın.” buyurdu.<sup>74</sup>Bazı farklılıklarla beraber bu rivayeti Hz. Aişe’den Urve, Urve’den de oğlu Hişâm ve ez-Zuhrî nakletmektedir. Ancak bu rivayet Hişâm ve ez-Zuhrî’den ikişer rivayet olmak üzere toplam dört ayrı tarikle gelmektedir.

### 3.2.3. Tirmizî’nin Sünen’i

Tirmizî’nin *Sünen*’inde Urve’ye ait 18’i mevkûf ve 2’si mürsel olmak üzere toplam 136 rivayet bulunmaktadır. Ancak mürsel hadislerin bir kısmının muttasıl olarak da geldiği görülmektedir.<sup>75</sup> Urve, bu rivayetlerden 87’sini Hz. Âişe’den rivayet etmektedir.

Urve’nin vasıtasıyla gelen rivayetler genellikle sahih kabul edilmektedir. Ancak el-Elbânî’ye göre Urve’den nakledilen 9 rivayet zayıf olduğu görülmektedir.

### 3.2.4. Ebû Dâvûd’un Sünen’i

Urve’nin rivayetlerini içeren başka bir eser de Ebû Dâvud’un *Sünen*’idir. Bu eserde Urve’ye ait 232 rivayet bulunmaktadır. Bunların 25’i mevkûf, 2’si maktû’ ve 1 rivayet de mürseldir. Urve’nin 232 rivayetin 160’ını Hz. Âişe’den aldığı görülmektedir.

el-Elbânî’ye göre Urve’den nakledilen rivayetlerde 1şaz,<sup>76</sup>12de zayıf rivayet bulunmaktadır.

### 3.2.5. Nesâî’nin Sünen’i

Nesâî’nin *Sünen*’inde Urve’ye ait 259 rivayet vardır. Bunların 19’u mevkûf, 7’si maktû’ ve 2 tanesi de mürsel rivayettir. Ancak mürsel olarak

<sup>74</sup> Müslim, Siyam, 19, hadis no: 1125.

<sup>75</sup> Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen*, Şeriketu Mektebeti Mustafa el-Bâbi el-Halebi, Mısır 1975, Sefer, 417.

<sup>76</sup> Ebû Dâvud, Siyâm, 3.

gelen bir rivayetin muttasıl olarak da geldiği görülmektedir.<sup>77</sup> Ayrıca Urve, 259 rivayetten 172'sini Hz. Âişe'den nakletmektedir.

Nesâî, hadisler arasındaki çok küçük rivayet farklarını bile, hadisi baştan sona tekrar etmek suretiyle rivayet etmektedir. Nesâî'nin bu özelliği Urve'den naklettiği rivayetlerde de görülmektedir.<sup>78</sup> el-Elbânî'nin tespitine göre Urve'nin rivayetlerinden 2 zayıf ve 1 münker rivayet bulunmaktadır.<sup>79</sup>

### 3.2.6. İbn Mâce'nin Sünen'i

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Urve'nin aktarmış olduğu 162 rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden 13'ü mevkûf, 2'si maktû' diğerleri ise merfûdur. Urve, bu rivayetlerden 114'nü Hz. Âişe'den nakletmektedir. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer alan Urve'nin rivayetlerinden 1 şaz,<sup>80</sup> 1 münker<sup>81</sup> ve 3 mevzû haber bulunmaktadır.<sup>82</sup> Ayrıca el-Elbânî'ye göre 10, el-Bûsirî'ye göre ise 6 zayıf rivayet bulunmaktadır.

### 3.2.7. Mâlik'in el-Muvatta'sı

Mâlik'in *el-Muvatta*'ında Urve'nin 139 rivayeti bulunmaktadır. Bunlar, 21 mürsel, 17 mevkûf ve 39 maktû' rivayetten oluşmaktadır.

Maktû' olan rivayetlerin çoğu Urve'nin fetvalarından meydana gelmektedir. Urve, 139 rivayetten 44'nü Hz. Âişe'den rivayet etmektedir.

### 3.2.8. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i

Urve b. ez-Zübeyr'in rivayetlerinin yoğunlukta olduğu eserlerinin başında Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i gelmektedir. Nitekim bu eserde Urve'ye ait toplam 738 rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 58'i mevkûf, 1'i maktû', 4'ü de mürseldir. Ayrıca Urve, bu rivayetlerden 530'unu Hz. Âişe'den rivayet etmektedir.

### 3.2.9. Dârimî'nin Sünen'i

Urve b. ez-Zübeyr'in rivayetlerinin yer aldığı diğer bir eser, Dârimî'nin *Sünen*'idir. Bu eserde Urve'nin 97 rivayeti bulunmaktadır. Bunlardan altısı maktû', altısı da mevkûftur. Ayrıca Urve, bu rivayetlerden 62'sini Hz. Âişe'den almıştır.

<sup>77</sup> Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Sünen*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2013, Kat' u's-Sârik, 6.

<sup>78</sup> Bkz. Nesâî, *Kitâbü'l-Hayd ve'l-İstihâde*, 6.

<sup>79</sup> Nesâî, *Kat' u's-Sârik*, 9.

<sup>80</sup> İbn Mâce, *İkâmu's-Salât*, 181.

<sup>81</sup> İbn Mâce, *Talâk*, 11.

<sup>82</sup> İbn Mâce, *İkâmu's-Salât*, 185; *el-Et'ime*, 40-55.

#### 4. Urve b. ez-Zübeyr ve Fukahâ-i Seb'a

Urve b. ez-Zübeyr'in, Medîne'nin meşhur Fukahâ-i Seb'a içerisinde yer aldığı bilinen bir hakikattir.<sup>83</sup> Bu bilginler yaşadıkları devirde hem hadis rivayetinde hem de fıkıh ilminde akranlarını geride bırakmış, onlardan üstün duruma ulaşmış kimselerdir.<sup>84</sup> Bunlar; Saîd b. el-Müseyyeb (ö.94/713), Urve b. ez-Zübeyr (ö.94/713), Ebû Bekir b. Abdirrahman (ö.94/713), Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe (ö.98/716), Kâsım b. Muhammed (ö.107/725), Hârice b. Zeyd (ö.100/718) ve Süleyman b. Yesar'dır (ö.104/722).<sup>85</sup>

Ayrıca Fukahâ-i Seb'a'nın rivayetleri incelendiğinde en çok hadis rivayet eden kişinin Urve b. ez-Zübeyr olduğu görülmektedir. Nitekim Fukahâ-i Seb'a'nın *Kütüb-i Sitt'e*deki rivayetlerinin dağılımına bakıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:<sup>86</sup>

1- Saîd b. el-Müseyyeb: Buhârî'nin *Sahîh'*inde 181, Müslim'in *Sahîh'*inde 122, Tirmizî'nin *Sünen'*inde 54, Nesâî'nin *Sünen'*inde 138, Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde 79 ve İbn Mâce'nin *Sünen'*inde 100 rivayet bulunmaktadır. Dolayısıyla Saîd b. el-Müseyyeb'in *Kütüb-i Sitt'e*de toplam 674 rivayeti bulunmaktadır.

2. Urve b. ez-Zübeyr: Buhârî'nin *Sahîh'*inde 589, Müslim'in *Sahîh'*inde 355, Tirmizî'nin *Sünen'*inde 136, Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde 232, Nesâî'nin *Sünen'*inde 259 ve İbn Mâce'nin *Sünen'*inde 162 rivayeti bulunmaktadır. Urve'nin, *Kütüb-i Sitt'e*deki toplam rivayet sayısı 1733'tür.

3. Ebû Bekir b. Abdirrahman: Buhârî'nin *Sahîh'*inde 13, Müslim'in *Sahîh'*inde 14, Tirmizî'nin *Sünen'*inde 4, Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde 10, Nesâî'nin *Sünen'*inde 7 ve İbn Mâce'nin *Sünen'*inde 5 rivayeti bulunmaktadır. Ebû Bekir b. Abdirrahman'ın, *Kütüb-i Sitt'e*de toplam rivayeti 53'tür.

4. Kâsım b. Muhammed: Buhârî'nin *Sahîh'*inde 75, Müslim'in *Sahîh'*inde 60, Tirmizî'nin *Sünen'*inde 29, Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde 33, Nesâî'nin *Sünen'*inde 72 ve İbn Mâce'nin *Sünen'*inde 32 rivayeti bulunmaktadır. Kâsım b. Muhammed'in, *Kütüb-i Sitt'e*de toplam rivayeti 301'dir.

<sup>83</sup> eş-Şeyh, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, c. IV, s. 198.

<sup>84</sup> Sarı, *Fukahâ-i Seb'a ve Hadisteki Yeri*, s. 3.

<sup>85</sup> İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, c. V, s. 28.

<sup>86</sup> Sarı, *Fukahâ-i Seb'a ve Hadisteki Yeri*, s. 27-36.



5. Süleyman b. Yesâr: Buhârî'nin *Sahîh'*inde 19, Müslim'in *Sahîh'*inde 18, Tirmizî'nin *Sünen'*inde 11, Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde 23, Nesâî'nin *Sünen'*inde 56 ve İbn Mâce'nin *Sünen'*inde 15 rivayeti vardır. Toplam rivayet sayısı 142'dir.

6. Ubeydullah b. Abdullah: Buhârî'nin *Sahîh'*inde 145, Müslim'in *Sahîh'*inde 52, Tirmizî'nin *Sünen'*inde 19, Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde 39, Nesâî'nin *Sünen'*inde 63 ve İbn Mâce'nin *Sünen'*inde 28 rivayeti bulunmaktadır. Toplam rivayet sayısı 346'dır.

7. Hârice b. Zeyd: Buhârî'nin *Sahîh'*inde 7, Müslim'in *Sahîh'*inde 1, Ebû Dâvûd'un *Sünen'*inde 4, Nesâî'nin *Sünen'*inde 5 ve İbn Mâce'nin *Sünen'*inde 2 rivayeti bulunmaktadır. Tirmizî'nin *Sünen'*inde tespit edilemedi. Toplam rivayet sayısı 19'dur.

*Kütüb-i Sitte'*deki rivayet sayısına bakıldığında Urve'nin, hadislerin bir sonraki nesillere aktarılmasında ne kadar önemli bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Urve'nin rivayet sayısının, diğer altı Fukahâ-i Seb'a'nın rivayetlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Zira Urve'nin rivayet ettiği hadis sayısı 1733, diğer altı Fukahâ-i Seb'a'nın rivayet ettiği hadis sayısı ise 1535'tir.

Urve'yi Fukahâ-i Seb'a'dan ayıran diğer bir özellik de Hz. Âişe ile münasebeti ve ondan çok hadis rivayet etmesidir. Nitekim Urve'nin, *Kütüb-i Tis'a'*daki Hz. Âişe'den rivayet ettiği hadis sayısının 1814'e ulaşması bunun açık göstergesidir. *Kütüb-i Sitte'*ye bakıldığında da bu fark ortaya çıkmaktadır. Zira Urve, *Kütüb-i Sitte'*de yer alan 1733 rivayetten 1178'ini Hz. Âişe'den rivayet etmiştir. Yine bu münasebetten dolayıdır ki, başta Hz. Peygamber (s.a.s.)'in özel hayatı olmak üzere, başkalarının ulaşmasının mümkün olmadığı konulara, Urve kolaylıkla ulaşıp o konularla ilgili rivayette bulunmuştur.

### Sonuç

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadislerinin günümüze kadar sağlam bir şekilde ulaşmasında en büyük pay, şüphesiz sahâbe-i kirâma aittir. Onlar hayatlarını, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadislerini ezber ve uygulama yoluyla muhafaza ederek korumaya adanmıştır. Sahâbeden sonra sünneti gerek lafız gerekse muhteva açısından muhafaza etme hususundaki gayret, tâbiûnda ve onlardan sonra gelen nesillerde de görülmektedir.

Tâbiûn neslinin önemli simalarından olan, h. 23/643 ile h. 94/714 yılları arasında yaşayan ve temel hadis kaynaklarında rivayetlerine sıkça rastlanan Urve b. ez-Zübeyr, genellikle Medîne'de yaşamış, başta hadis ilmi olmak üzere birçok alanda görüşüne başvurulmuş bir şahsiyet olarak bilinmektedir. Urve b. ez-Zübeyr'in, Hz. Âişe'nin yeğeni olması hasebiyle, birçok kişinin ulaşamadığı hadislerle ulaştığı görülmektedir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.)'in özel hayatı ile ilgili birçok malumata, Hz. Âişe ve Urve aracılığıyla ulaşılabildiği bilinen bir gerçektir. Urve'nin, hadis tedvininde büyük bir görev üstlenen İbn Şihâb ez-Zührî'ye hocalık etmesi de, hadis alanındaki konumunu açıkça ortaya koymaktadır.

Fukahâ-i Seb'a'nın rivayetleri göz önünde bulundurulduğunda Urve b. ez-Zübeyr'in farkı ve ehemmiyeti açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Zira Urve'nin tek başına *Kütüb-i Sitt'e*de rivayet ettiği hadis sayısı 1733 iken, diğer altı fukahânın rivayet ettiği toplam hadis sayısı 1535'tir. Ayrıca Urve b. ez-Zübeyr'in, *Kütüb-i Tis'a*'da rivayet ettiği hadislerin sayısının 2707 olması ve bunlardan 1814'nü Hz. Âişe'den nakletmiş olması, hadislerin bir sonraki nesillere aktarılmasındaki rolünü ve etkisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Urve b. ez-Zübeyr, Hz. Âişe'nin yeğeni olması ve onunla çok diyalog içinde bulunması nedeniyle bazı rivayetlerde tek kaynak konumundadır. Nitekim ilk vahyin gelişi, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelen ilk vahyin sadık rüyalar şeklinde olması ve İslam'a gizli davet gibi haberlerde neredeyse tek kaynaktır.

Urve b. ez-Zübeyr vasıtasıyla gelen bu haberler, genel olarak hadis âlimleri tarafından sahih kabul edilmektedir. Ayrıca bu rivayetler temel hadis kaynaklarında yer alarak günümüze kadar ulaşmışlardır.

### Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, Dâru'l-Kabs, Riyâd 2006.

Buharî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987.

Ebü Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî, *Sünen*, Dâru Kitabi'l-Arabî, Beyrut tsz.

el-Esbehanî, Ebü Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshak b. Mihran, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2002.

- el-Fesevî, Ebû Yûsuf Yakub b. Süfyan, *el-Marifetu ve't-Târîh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999.
- Haylamaz, Reşit, *Hz. Âişe*, Işık Yayınları, İzmir 2009.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-Ğâbe*, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût 1996.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut tsz.
- \_\_\_\_\_, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- \_\_\_\_\_, *Tağlîku't-Ta'lîk*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Dâru Ammâr, Beyrut 1405.
- \_\_\_\_\_, *Fethu'l-Barî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem, *Müh tasaru Târîhü Dimeşk*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1988.
- İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübra*, Dâru Beyrut, Beyrut 1957.
- el-Mizzî, Cemâluddin Ebi'l-Haccâc Yusuf, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1992.
- Müslim, Ebu'l-Huseyin b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İhyâi't Turâsi'l-Arabî, Beyrut tsz.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *Sünen*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2013.
- Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), A. Ü. S. B. E., Ankara 2006.
- Sarı, Hall, *Fukahâ-i Seb'a ve Hadisteki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), U. Ü. S. B. E., Bursa 1996.
- es-Süyûtî, Celâleddin, *Târîhü'l-Hülefâ*, Dâru'l-Cîl, Beyrût 1988.
- \_\_\_\_\_, *Tedribu'r-Râvî*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- eş-Şeyh, Abdussettâr, *A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 1997.
- Tahhân, Mahmut, *Teyisîr*, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd 1996.
- Tirmizî, *Sünen*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut tsz.
- Vacca, V. "Urve b. ez-Zübeyr", *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1986.

Yardımlı, Ali, "Esmâ", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1995.

ez-Zehebî, Şemsuddin Ahmed b. Osman, *Tarîhu'l-İslâm*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1407.

